

E) Plemstvo u srednjovjekovnoj Hrvatskoj

1) Odličnik i plemić

Kao i skup pojmova “selo/seljak/seljaštvo” i pojam “plemstvo” složena je i društveno višeznačna pojava hrvatskoga srednjovjekovlja, a njegov postanak i razvoj jedna od ključnih sastavnica u razvoju hrvatskih društava. Da bismo mogli odrediti pojmove *plemić* i *plemstvo*, nužno je pratiti i tumačiti složene procese, u kojima se, u stoljetnim trajanjima, oblikuje plemstvo kao staleški jasno određena društvena skupina. U takvu je nastojanju nužno imati na umu temeljne kriterije takva istraživanja, prije svega: a) razlike između prostorne i društvene osnovice, iz koje raste i postupno se razvija plemstvo, tj. razlike između istočnojadranskoga pojasa gradskih društava i kontinentalnoga prostora Hrvatske i Slavonije; b) razlike između pojmova “odličnik” i “plemić”, napose važne u razlaganju o plemstvu na području kraljevske Hrvatske, južno od Gvozda. Razlikovanje, primjerice, između društvenih pojmova “odličnik” i “plemić” otežava činjenica što vrela i za jedan i za drugi pojam često upotrebljavaju isti izraz – *nobilis/nobiles*. To znači da je *nobilis* i ranosrednjovjekovni uglednik na kraljevskome dvoru Trpimirovića i pripadnik staleški određenoga plemstva, bilo u srednjovjekovnoj Hrvatskoj bilo u gradskim društvima na istočnome Jadranu.

Raspon pojmova “odličnik” > “plemić” podrazumijeva uvažavanje kategorije razvoja društava i društvenih skupina. A u pokušaju da protumači značajke srednjovjekovnih društava, prije svega činjenicu o dubokim razdiobama i nejednakosti ljudi u njima, odnosno o imovnim, pravnim i intelektualnim razlikama između pojedinaca i društvenih skupina, hrvatska je moderna historiografija već od svojih početaka u sredini XIX. stoljeća oscilirala između dvaju postupaka: s jedne strane primjenjivala je shematska rješenja, a s druge je strane nastojala kritičkom analizom vrelâ prodrijeti do društvene zbilje, što je bilo napose teško u istraživanju o onim razdobljima iz kojih su do nas doprle oskudne obavijesti izvora.

2) Plemstvo i historiografija: Ferdo Šišić

Najizrazitiji model spoznaja hrvatske historiografije o plemstvu u ranome hrvatskom društvu do sredine XX. stoljeća jest *Povijest Hrvata u vrijeme narodnih vladara* Ferde Šišića iz 1925. godine. U njegovu tekstu o hrvatskom društvu zrcale se naponi njegovih prethodnika, prije svega Franje Račkoga i Vjekoslava Klaića, ali Šišić njihove spoznaje uključuje u vlastitu sintezu o ustrojstvu hrvatskoga društva u razdoblju Trpimirovića.